

๒ ผ้าบาติก จังหวัดกระบี่

บาติก เป็นการออกแบบผ้าที่มีการประยุกต์ หมายความว่า การวาดระบายสีโดยใช้สีฝุ่นหรือสารชนิดอื่นๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพเหมือนสีฝุ่น ใช้ในการรักษาสีดั้งเดิมของผ้าหรือเพื่อกันสีหรือปิดส่วนที่ไม่ต้องการให้สีติด ขณะที่ระบายสีสีลงบนผ้า ดังนั้นผ้าที่ถูกระบายสีอาจมีสีเดียวหรือหลายสีก็ได้ อยู่ในความต้องการของผู้ออกแบบ เทคนิคการทำผ้าบาติกนั้นมีหลายวิธีการ แต่ละเทคนิคจะขึ้นอยู่กับความต้องการในการสร้างลวดลาย รูปแบบที่แตกต่าง การตอบสนองความต้องการในแง่ของประโยชน์ใช้สอยและความงาม

ผ้าบาติกลายดอกไม้

ผ้าบาติกลายท้องทะเล

ถิ่นกำเนิดของผ้าบาติก

ผ้าบาติกหรือปาเต๊ะเป็นงานศิลปะโบราณที่มีมานาน ไม่มีหลักฐานเรื่องแหล่งกำเนิดที่แน่ชัด แต่มีหลักฐานเชื่อว่าอียิปต์ใช้เทคนิคการวาดลงบนผืนผ้าเป็นชาติแรก ต่อมาพบหลักฐานทั้งในเปอร์เซีย อินเดีย ญี่ปุ่น แต่ส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นของดั้งเดิมของอินโดนีเซียที่ทำกันในราชสำนัก ต่อมาได้แพร่หลายไปสู่ประชาชน จากนั้นชาวต่างชาติได้นำผ้าบาติกชวไปแพร่หลายยังทวีปยุโรป ผู้ที่นำศิลปะผ้าบาติกเข้ามาเป็นคนแรกในประเทศไทยคือ

นายแวมะ แวอาลี ชาวไทยเชื้อสายมลายู โดยนำมาเป็นแห่งแรกที่อำเภอสุโขทัย จังหวัดนราธิวาส หลังจากนั้นผ้าบาติกก็แพร่หลายไปยังจังหวัดใกล้เคียงและภาคอื่นโดยนำเอาลายธรรมชาติใต้ท้องทะเลมาเป็นรูปแบบ

นักวิชาการเชื่อว่าบาติกพบในยุคแรกใน ๔ แถบ คือ ตะวันออกไกล ตะวันออกกลาง เอเชียกลาง และอินเดีย การกำเนิดผ้าบาติกเข้าใจกันว่าแต่ละพื้นที่พัฒนาโดยไม่เกี่ยวข้องกัน โดยไม่ได้รับอิทธิพลการค้าหรือการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม อินโดนีเซียเป็นพื้นที่ที่บาติกได้เข้าไปถึงในช่วงที่รุ่งเรืองที่สุด เริ่มต้นในอดีตที่ใช้โดยสตรีผู้สูงศักดิ์ ต่อมาก็กลายเป็นเครื่องหมายแสดงความแตกต่างของชนชั้นสูงหรือพวกขุนนาง ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ การทำผ้าบาติกผูกขาดโดยสุลต่านและจัดว่าเป็นศิลปะในราชสำนัก โดยมีสตรีในราชสำนักเป็นผู้ผลิต และมีการแพร่หลายมากขึ้นก็ใช้ในหมู่ครอบครัว คนใช้ ขุนนาง และสมาชิกอื่นๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผ้าบาติกทีละน้อย สุดท้ายก็กลายเป็นเครื่องแต่งกายประจำชาติที่ใช้กันทั่วเกาะในอินโดนีเซีย และในศตวรรษที่ ๑๗ ได้มีพ่อค้าบางคนนำบาติกจากอินโดนีเซียไปสู่ ฮอลแลนด์ และมีการส่งผ้าลินินจากต่างประเทศเข้ามา

ชาวไทยรู้จักบาติกในชื่อ ผ้าปาเต๊ะ โดยได้รับอิทธิพลมาจากอินโดนีเซีย ผ่านมาเลเซีย เผยแพร่เข้าสู่ชายแดนภาคใต้ ซึ่งอาจเป็นอิทธิพลทางการค้าและศาสนา นิยมใช้และผลิตกันมาในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ แต่นอกเหนือไปจากนี้ก็กลับมีการผลิตผ้าบาติกในแถบเหนือสุดของประเทศ โดยชาวเขาเผ่าม้ง โดยมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจนทางรูปแบบซึ่งบาติกทางตอนใต้ของประเทศจะนิยมเขียนภาพดอกไม้ ใบไม้ ภาพสัตว์ใต้ทะเลและลวดลายเครือเถาต่างๆ แต่สำหรับชาวเผ่าม้ง นิยมเขียนเป็นเรขาคณิตนำมาต่อกันให้เกิดลวดลายและนิยมใช้ผ้าใยกล้วยงมาทำ โดยมีการทำสืบเนื่องมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งคาดว่าคงมีการเผยแพร่มาจากทางพรมแดนตอนใต้ของจีน

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของผ้าบาติกจึงสามารถสรุปได้ว่า ผ้าบาติกมีแหล่งกำเนิดที่ระบุไม่แน่ชัดแต่พบมากในประเทศอินโดนีเซีย โดยเริ่มมาจากการทำผ้าบาติกของสตรีในวังแล้วแพร่หลายไปสู่ประชาชนทั่วไป จากนั้นได้มีการพัฒนาเทคนิคสืบต่อกันมาจนกระทั่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในปัจจุบัน ถ้าเป็นบาติกที่เขียนด้วยมือถือว่าเป็นบาติกชั้นสูงมีราคาแพง จึงทำให้เกิดการเลียนแบบผ้าบาติกด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ สามารถทำให้เกิดเทคนิคในการทำลวดลายให้ดูคล้ายกับผ้าบาติกแต่จริงแล้วเป็นการพิมพ์แบบสกรีนและไม่เป็นที่นิยมเท่ากับผ้าบาติก ส่วนการทำผ้าบาติกของไทยนั้นนิยมทำกันเป็นงานฝีมือหรือที่เรียกว่าบาติกพื้นที่ที่เขียนด้วยมือ ซึ่งมีเอกลักษณ์แตกต่างกับศิลปะบาติกของชาติอื่น

ศิลปะและภูมิปัญญาผ้าบาติก

การทำผ้าบาติก เป็นงานศิลปะอย่างหนึ่ง ที่มีประวัติมายาวนาน การทำผ้าบาติกในช่วงแรกๆ เป็นการทำบาติกที่มีลักษณะตามความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยมากกว่า เมื่อบาติกเป็นที่นิยมและแพร่หลายไปตามส่วนต่างๆ ทั่วโลกแล้ว การพัฒนารูปแบบและเทคนิควิธีการของแต่ละแห่งก็พัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีรูปแบบที่สะท้อนและแสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ

บาติกนอกจากจะเน้นประโยชน์ใช้สอยแล้ว ปัจจุบันศิลปินชาวอินโดนีเซีย มาเลเซีย ไทย ได้ทำผ้าบาติกในลักษณะของงานจิตรกรรมและยังได้แพร่หลายไปยังยุโรป สหรัฐอเมริกา ซึ่งต่อมาผ้าบาติกก็เป็นเอกลักษณ์ของการแต่งกายของกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นอินโดนีเซีย มาเลเซีย บรูไน รวมทั้งภาคใต้ของประเทศไทย งานบาติกได้แพร่หลายเข้าสู่ประเทศไทยทางภาคใต้ตอนกลางตามแนวชายแดนไทยมาเลเซีย ปัจจุบันได้แพร่หลายไปเกือบทั่วประเทศแล้ว เนื่องจากงานบาติกสามารถทำกับผ้าไหม ผ้าฝ้ายได้ด้วย งานบาติกในสมัยก่อนลายเส้นเกิดจากการแตกหักของเทียน ต่อมาได้พัฒนามาเป็นบาติกแบบระบาย ซึ่งเส้นลายเกิดจากการใช้เครื่องมือเขียนเส้นเทียนที่เรียกว่า ปากกาเขียนเทียน เขียนเส้นเทียนให้เป็นรูปร่างของภาพแล้วระบายสีลงในช่องว่างของภาพที่มีเส้นเทียนกั้นโดยรอบเพื่อไม่ให้สีที่ระบายไหลเข้าหากันเมื่อผ่านขั้นตอนต่างๆ จนได้ชิ้นงานบาติกลายเส้นที่เกิดขึ้นมาจากที่เทียนปิดทับผ้าไว้ไม่ให้ติดผ้า ซึ่งตรงข้ามกับบาติกแบบเก่า ที่ลายเส้นเกิดจากการแตกหักของเทียน แล้วสีซึมเข้าไปในเนื้อผ้าตามรอยแตกดังกล่าว

ความสำคัญทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นผ้าบาติก

ความสำคัญทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นไม่ปรากฏ แต่ก็คงเป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่นที่จะแตกต่างกันตามวิธีการทำผ้าของชาติต่างๆ ที่จะให้มีลวดลายสีสันทัน อาจมีหลักฐานที่ปรากฏว่า การทำผ้าโสร่งบาติกนั้น คงมีกำเนิดจากอินโดนีเซียค่อนข้างแน่นอน วิวัฒนาการการทำผ้าบาติกในอินโดนีเซีย การทำผ้าบาติกในระยะแรกคงทำกันเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงหรือทำเฉพาะในวัง แต่ก็มีผู้ให้ความเห็นขัดแย้งว่า น่าจะเป็นศิลปะพื้นบ้านใช้กันเป็นสามัญ ผู้ที่ทำบาติกมักจะเป็นผู้หญิงและทำหลังจากว่างจากการทำนา

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ ประชาชนชาวใต้ปรับปรุงวิธีการทำผ้าบาติก แก้ไขวิธีการผสมสี แต่ทั้งนี้ วิวัฒนาการมาจากความรู้ดั้งเดิม ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ การทำผ้าบาติกผูกขาดโดยสุลต่าน และถือว่าการทำผ้าบาติกเป็นศิลปะในราชสำนัก โดยมีสตรีในราชสำนักเป็นผู้ผลิต ผ้าบาติกในยุคนี้เรียกว่า **“คราทอน”** (Kraton) เป็นผ้าบาติกที่นิยมเขียนด้วยมือ (batik tulis) แต่เมื่อผ้าบาติกได้รับความนิยมมากขึ้น การทำผ้าบาติกก็ได้ขยายวงกว้างขึ้น การผูกขาดโดยครอบครัวสุลต่านก็สิ้นสุดลง ศิลปะการทำผ้าบาติกได้แพร่หลายสู่ประชาชนโดยทั่วไป

ลักษณะการใช้สอยของผ้าบาติก

ผ้าบาติกเป็นผ้าที่ผ่านการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกคนรุ่นหนึ่งเป็นเวลากว่า ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ความนิยมในการใช้ผ้าบาติกโดยเฉพาะในเกาะชวานั้นเดิมทำใช้กับเฉพาะสตรี และเด็กเท่านั้น ต่อมาได้ประยุกต์ใช้เป็นเครื่องแต่งกายของหนุ่มสาวมี ๓ ชนิด ดังนี้

๑. โสร่ง เป็นผ้าที่ใช้ห่มโดยพันรอบตัว ขนาดของผ้าโสร่ง โดยทั่วไปนิยมผ้าหน้ากว้าง ๔๒ นิ้ว ยาว ๒ หลาครึ่ง ถึง ๓ หลาครึ่ง ผ้าโสร่งมีลักษณะพิเศษ ส่วนที่เรียกว่า **“ปาเต๊ะ”** หมายถึงส่วนที่ต้องนุ่งให้ตรงกับสะโพก โดยมีลวดลายสีสันทันแตกต่างไปจากส่วนอื่นๆ ในผืนผ้าเดียวกัน

๒. สลีนดั่ง หมายถึง ผ้าซึ่งใช้ห่มทับกางเกงของบุรุษหรือเรียกว่า **“ผ้าทับ”** เป็นผ้าที่เน้นลวดลายประดับเป็นกรอบหรือชาย ผ่าสลีนดั่งมีความยาวประมาณ ๓ หลา กว้างประมาณ ๘ นิ้ว สตรีนิยมนำเอาผ้าสลีนดั่งคลุมศีรษะ

๓. อูเต็ง หรือผ้าคลุมศีรษะ โดยทั่วไปจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผ้าชนิดนี้สุภาพบุรุษใช้โพกศีรษะเรียกว่า **“ซุรบาน”** สำหรับสตรีจะใช้คลุมทั้งศีรษะ และปิดหน้าอกเรียกว่า **“คิมเบ็น”** (Kemben) ผ้าอูเต็งนิยมลวดลายที่เป็นกรอบสี่เหลี่ยม ผ้าคลุมชนิดนี้ไม่ปิดบาและไหล เหมาะสำหรับเกษตรกรที่ทำงานหนัก เพื่อจะได้เคลื่อนไหวได้สะดวก

สำหรับผ้าสลินดั่ง ภายหลังได้ทำขนาดใหญ่ยาวขึ้น โดยใช้ผ้าหน้ากว้าง ๔๒ นิ้วยาว ๔-๕ หลา ต่อมาได้มีการดัดแปลงเป็นเครื่องแต่งกายอื่นๆได้ การใช้ผ้าบาติกนิยมใช้กันอย่างกว้างขวางทั้งบุรุษ สตรี เด็ก จนกลายเป็นเครื่องแต่งกายประจำชาติ แม้กระทั่งเครื่องแบบนักเรียน นับเป็นความพยายามของคนรุ่นต่อมา ที่ได้พยายามปรับปรุงและพัฒนาการทำผ้าบาติกให้มีความก้าวหน้าไปพร้อมๆ กับการพัฒนาการด้านอื่นๆ จนกลายเป็นสินค้าที่ถูกใจชาวต่างชาติ ได้จัดจำหน่ายเป็นสินค้าออก ซึ่งทำให้ผ้าบาติกและเทคนิคการทำผ้าบาติกแพร่หลายออกไปสู่ประเทศอื่น มีศิลปินชาวอินโดนีเซีย มาเลเซีย ได้ทำผ้าบาติกในลักษณะของงานจิตรกรรม (painting) และแพร่หลายไปยังศิลปินชาวยุโรปและอเมริกา

แหล่งผลิตผ้าบาติก

ในประเทศไทย มีการทำผ้าบาติกเป็นอุตสาหกรรมกันมานานแล้ว มีการผลิตในหลายจังหวัดทางภาคใต้ เช่น ยะลา ปัตตานี สงขลา นราธิวาส และในภาคกลาง เช่น กรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ยังมีการผลิตผ้าบาติกตามสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น ภูเก็ต เกาะสมุย เชียงใหม่ พัทยา เป็นต้น แต่การแพร่หลายของผ้าบาติกนั้นเริ่มเข้ามาทางจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยได้รับอิทธิพลมาจากมาเลเซีย ซึ่งมาเลเซียก็ได้รับอิทธิพลมาจากอินโดนีเซียอีกทอดหนึ่ง

คนไทยรู้จักผ้าบาติกในลักษณะของ “ผ้าพันหรือผ้าปาเต๊ะพัน” โดยเรียกตามวิธีหนึ่งคือ พันรอบตัว คำว่า “ใส่รัง” ก็มาจากภาษาอินโดนีเซียเช่นเดียวกัน หมายถึง ผ่ารุง คนในท้องถิ่นภาคใต้ เรียกบาติกว่า “ผ้าปาเต๊ะ” หรือ “ผ้าปาเต๊ะ” ส่วนคนรุ่นเก่าเรียกผ้าปาเต๊ะที่ไม่ได้ผลิตในประเทศไทยว่า “ผ้ายาวอ” หรือ “ยาวอ” (Java) ซึ่งหมายถึง ผ้าชวาและเรียกชื่อตามลักษณะของผ้าเป็นภาษาพื้นเมืองชายแดนภาคใต้

ผ้าบาติกกับทองทะเลแถบอันดามันเป็นของคู่กันมานานแล้ว และเป็นบาติกที่มีลักษณะโดดเด่น สีสันสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงดินแดนแห่งทองทะเล ผ้าบาติกเป็นสินค้าที่ระลึกที่สร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในแถบอันดามัน และกระจายไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ แทบจะทั่วทุกภาคของประเทศไทย

การสืบทอดภูมิปัญญาผ้าบาติก

ในอดีตการทำผ้าบาติกเป็นเทคนิคเฉพาะที่ถ่ายทอดมาจากชวา เทคนิคจึงเป็นความลับ จะถ่ายทอดให้กันเฉพาะในตระกูลเท่านั้น ต่อมาจึงแพร่หลายทั่วไป ผ้าบาติกระยะเริ่มแรกมีสีคราม (น้ำเงิน) จนในศตวรรษที่ ๑๗ จึงได้มีการค้นพบสีอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งได้สังเคราะห์มาจากพืชทั้งสิ้น

วัสดุอุปกรณ์หลักที่ใช้ในการทำผ้า

๑. ผ้า ผ้าที่ใช้ได้เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับทั่วไป คือ ผ้าที่ทำมาจากเส้นใยธรรมชาติ ได้แก่ ผ้าฝ้าย ผ้าลินิน ผ้าปอ และผ้าป่านมัดสี ส่วนผ้าไหมของไทยก็สามารถทำบาติกได้แต่มีราคาสูงมาก การย้อมต้องพิถีพิถันมากเป็นพิเศษ ผ้าที่นำมาทำบาติกที่มีใยสังเคราะห์นั้นไม่เหมาะสม เพราะการย้อมสีจะไม่ติด ผ้าที่นำมาทำบาติกได้สวยงามนั้นจะต้องไม่หนาเกินไป เพราะน้ำเทียนที่เขียนจะไม่สามารถซึมผ่านได้ ทำให้ลายและการย้อมสีที่เกิดขึ้นไม่ชัดเจน ลายไม่คมชัด ดูไม่สวยงาม

การเตรียมผ้า ก่อนนำไปเขียนเทียนควรนำไปต้มด้วยน้ำโซดาอ่อน เพื่อช่วยขจัดสิ่งสกปรกที่ติดอยู่บนผิวผ้า โดยใช้สารเคมีดังนี้ โซดาแอช (ผงซักฟอก) ๑ กรัม/ลิตร โซดาไฟ ๑ กรัม/ลิตร สบู่เทียม (Wetting agent) ๑ กรัม/ลิตร จากนั้นจึงนำผ้าที่ผ่านการต้มแล้วไปเขียนเทียน และลงสีต่อไป

๒. น้ำเทียน เป็นวัสดุเทคนิคสำคัญอย่างหนึ่งมีหน้าที่กั้นสีไม่ให้ซึมเข้าหากัน การเตรียมเทียน หรือผสมเทียน เทียนที่ใช้ได้จากการผสมระหว่างขี้ผึ้ง (Wax) และ พาราฟิน (Paraffin) ในอัตราส่วน ๑:๑ หรือ ๑:๒ และไม่ควรมีเกิน ๑:๑๒ เพราะจะทำให้เทียนใสเกินไปไม่เกาะติดบนผ้า หรือบางครั้งอาจจะผสมยางสนหรือไขสัตว์ เพื่อช่วยให้เทียนแข็งและเปราะ

๓. การเขียนเทียน หรือพิมพ์ลาย เป็นการปิดส่วนที่ต้องการให้สีติด แล้วนำไปลงสีในส่วนที่ต้องการให้ติดสี ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการทำผ้าบาติก การเขียนเทียนด้วยจันตึงจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับงานบาติกลายเขียน จะได้เส้นเทียนที่มีขนาดเล็กและสามารถเขียนรายละเอียดต่างๆ ได้มาก ส่วนการพิมพ์ลายจะเป็นวิธีที่ทำลายเทียนด้วยแม่พิมพ์ ลายที่ได้ค่อนข้างเป็นลายซ้ำๆ และมีลวดลายไม่ซ้ำซ้อนมากนัก

๔. การแต้ม หรือระบายสี ใช้สีผงที่เป็นสีสำเร็จรูปสำหรับบาติกโดยเฉพาะ ๑๐ กรัม หรือ ๒ ๑/๒ ช้อนกาแฟเล็กกับน้ำต้มสุกประมาณ ๘ - ๑๐ ช้อนโต๊ะ ละลายให้เข้ากันนำไประบายได้ตามต้องการ

๕. การเคลือบน้ำยา (โซเดียมซิลิเกต) การเคลือบน้ำยาเพื่อเป็นการฟอกให้สีติดบนผืนผ้าอย่างถาวร โดยใช้พุกันทาหรือระบายให้ทั่วทั้งไว้ ๓ - ๖ ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย แล้วนำผ้าไปล้างน้ำยาออก

๖. การลอกเทียนออกจากผ้า ต้มน้ำให้เดือดใส่ผงซักฟอก ประมาณ ๑ ช้อนโต๊ะ/น้ำ ๑ ลิตร นาน ๓๐ - ๔๐ นาที จะได้ผ้าบาติกที่คุณภาพดีสีไม่ตก

๗. การตกแต่งผ้า เช่น แขนง้ายากันสีตก ตกแต่งผิวผ้า การรีด การอัด ขึ้นตอนในการตกแต่งครั้งนี้ ส่วนใหญ่ใช้ในอุตสาหกรรมบาติก เพื่อเป็นการดึงดูดใจลูกค้า ถ้าเป็นการทำผ้าบาติกงานฝีมือ หรือในครัวเรือนใช้เพียงวิธีการรีดให้เรียบก็พอ

การทำผ้าบาติก

๑. การเตรียมผ้า เลือกผ้าฝ้าย ๑๐๐% ตามขนาดที่เหมาะสมกับชิ้นงานว่าจะทำอะไร เช่น ผ้าพันคอ ผ้าเช็ดหน้า ผ้าปลอกหมอน ภาพประดับผนัง

๒. การขึงผ้าบนกรอบไม้ การขึงผ้าซึ่งได้หลายวิธี เช่น ใช้หัวหมุดยึดให้ทั่ว ใช้น้ำเทียนเป็นตัวเชื่อมยึดผ้าให้ติดกับเฟรม ซึ่งวิธีนี้เป็นที่นิยมมากกว่าเพราะเรียบเท่ากันทั้ง ๔ ด้าน วิธีแรกใช้หมุดยึดนั้นจะมีข้อเสียคือผ้าที่ขึงจะเป็นคลื่นไม่สะดวกในการเขียนเทียนและทำให้เส้นไม่เสมอกันอีกด้วย

๓. การร่างภาพบนผ้า ถ้าไม่มั่นใจควรออกแบบบนกระดาษก่อน เมื่อจะลงสีเทียนก็ให้นำแบบที่ออกแบบลายไว้ไปสอดไว้ที่ใต้ผ้าที่ขึงจะมองเห็นเส้นดินสอร่างๆ หรืออาจใช้วิธีลอกลายลงบนผ้าแต่ต้องใช้ดินสอใสอ่อน เช่น HB หรือ 2B เมื่อนำไปซักเส้นดินสอจะหายไปเอง

๔. การเขียนเทียน การจะเขียนเทียนลงบนส่วนต่างๆ ของลายตามที่ออกแบบไว้หรือเดินเส้นตามรอยดินสอที่ร่าง ขณะเดินเส้นเทียนผู้เขียนจะต้องเดินให้เส้นเทียนแต่ละเส้นต่อกันให้สนิท ทั้งนี้เพราะน้ำเทียนเป็นตัวกันสีไม่ให้สีซึมออกมาขณะระบายสี น้ำเทียนซึ่งผสมตามอัตราส่วนที่กล่าวไว้แล้ว อย่าลืมทดสอบน้ำเทียนโดยทดลองเขียนบริเวณริมขอบผ้าดูก่อนว่าเส้นเดินต่อกันดีไม่ขาดตอน แล้วยังเป็นการทดลองตรวจดูความร้อนของเทียนซึ่งปกติเทียนจะหลอมเหลวเข้ากันจนหมดที่อุณหภูมิประมาณ ๔๐ - ๕๐ องศา และไม่ควรให้น้ำเทียนร้อนไปกว่านี้ เพราะถ้าเทียนที่หลอมร้อนจัดเกินไป จะทำให้น้ำเทียนซึมกระจายกว้างไม่เป็นเส้น ทำให้การกันสีไม่สวยงามและไม่ควรให้น้ำเทียนเย็นเกินไปด้วย เพราะเทียนจะแข็งตัวทำให้ขณะเดินเส้นเทียนไม่ราบรื่น เทียนจะติดๆ ขาดๆ และจะไม่แทรกซึมทะลุผ้า ทำให้กันสีไม่เป็นผล

๕. การย้อม-ระบายสีบาติก ควรเตรียมสีใส่ภาชนะปากกว้าง เช่น ขวด หรือแก้วใส่น้ำ พร้อมผ้าปิดเตรียมไว้หลายๆ ใบตามจำนวนสีที่ต้องการระบาย การผสมสีให้ผสมกับน้ำอุ่นๆ ก่อน สีจะสดใสกว่าผสมกับน้ำเย็นๆ ทั้งนี้เพราะน้ำอุ่นถึงร้อนนี้จะสามารถไปละลายสารเคมีในสีให้ออกมาเข้มข้นสดใสมากกว่า น้ำสีที่ละลายไว้ในขวดแก้วมาระบายลงบนผืนผ้าที่ออกแบบไว้ โดยการใช้พู่กันจุ่มระบาย (Painting) ตามลวดลายที่ได้เดินน้ำเทียนกันไว้ในบริเวณที่ต้องการให้ติดสีเข้มหนักเบาตามแบบ การระบายสีบนผ้าเปียกจะได้สีที่เข้มกว่าบนผ้าแห้งที่ผ้าระบายสีเสร็จแล้วให้แห้งก่อนระบายเก็บลายละเอียดซ้ำๆ ได้มากกว่าบาติกแบบย้อมทั้งผืน

๖. การเคลือบผ้าด้วยน้ำยากันสีตก น้ำยานี้คือ โซเดียมซัลไฟเกต การเคลือบมี ๒ วิธี คือ

๑. การระบายหรือทาโซเดียมซัลไฟเกตด้วยแปรงให้ทั่วผืนผ้า ทั้งไว้ประมาณ ๘ - ๑๒ ชั่วโมงจึงนำไปซักล้าง
๒. การแช่หรือการจุ่มผ้าลงในถังน้ำยาโซเดียมซัลไฟเกต โดยให้น้ำยาเปียกทั่วทั้งผืน แล้วยกผ้าขึ้นผึ่งทิ้งไว้ประมาณ ๘ - ๑๒ ชั่วโมง สังเกตดูว่าถ้าผ้าส่วนหนึ่งส่วนใดไม่ถูกโซเดียมซัลไฟเกตเคลือบ สีจะหลุดออกดูจางและจะดูเป็นสีต่างเป็นจุดได้

๗. การซักล้างน้ำยาเคลือบ ให้นำผ้าที่เคลือบโซเดียมซัลไฟเกตที่ครบเวลากำหนดใช้ได้แล้วไปซักออกด้วยน้ำสะอาด ๓ - ๔ ครั้ง เพื่อให้สีส่วนเกินและโซเดียมซัลไฟเกตหลุดออกไปจากผืนผ้า โปรดสังเกตดูว่าในขณะที่ซักล้างน้ำยาเคลือบ ถ้าผ้ายังลื่นมือแสดงว่าโซเดียมซัลไฟเกตยังออกไม่หมดจากผ้า ควรแช่ผ้าในน้ำสะอาดทิ้งไว้ประมาณ ๑๕ - ๓๐ นาทีก่อน จึงนำไปซักอีกครั้ง

๘. การขจัดเทียนออกจากผ้า เมื่อแช่ผ้าในน้ำสะอาดได้ครบตามเวลาที่กำหนดแล้ว ให้นำผ้าไปต้มในน้ำเดือดจัดๆ โดยการต้มให้น้ำผกซักฟอกใส่ไปในน้ำประมาณ ๑ ช้อนโต๊ะต่อน้ำ ๒๐ ลิตร รอจนเดือดจัดจึงใส่ผ้าลงไปต้มให้จมอยู่ในน้ำทั้งผืน จึงค่อยๆ ยกขึ้นมาสังเกตดูว่าเส้นเทียนหลุดออกหมดหรือยัง ห้ามต้มนานเกินไปจะทำให้ผ้าเสียหายได้ เมื่อเทียนหลุดออกจากผ้าจนหมดแล้วนำไปซักด้วยน้ำสะอาดอีก ๒ - ๓ ครั้ง จึงนำผ้าไปผึ่งในที่ร่มหรือนำไปรีดในขณะที่ผ้ายังเปียกอยู่ก็ได้

๙. การตกแต่งชิ้นงาน นำผ้าบาติกไปรีดให้เรียบ โดยใช้ น้ำยาฉีดผ้าเรียบให้ทั่วผ้าทั้งผืน ใช้เตารีดความร้อนปานกลางรีดไปมาให้ทั่วทั้งผืนผ้า ผ้าจะเรียบเป็นเงางาม แล้วนำมาเย็บริมหรือสอยด้วยมือ จะทำให้ผลงานดูมีคุณค่าเรียบร้อยและดูสวยงามยิ่งขึ้น

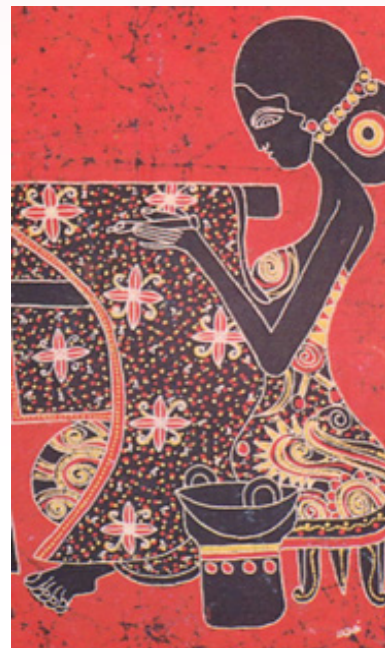
ลักษณะโดดเด่นของผ้าบาติก

บาติกมีลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเขียนลวดลายตามที่ต้องการลงบนผืนผ้าด้วยดินสอแล้วใช้ปากกาเขียนเทียนจันตัง (Tjanting) จุ่มน้ำเทียนเขียนไปตามลวดลายเพื่อให้เทียนนี้เป็นแนวป้องกันน้ำสีไม่ให้ซึมผ่านถึงกัน ซึ่งน้ำเทียนที่มีประสิทธิภาพจะต้องซึมทะลุผ่านทั้งด้านหน้าและด้านหลังของผืนผ้าบาติกโดยไม่ให้เกิดช่องว่างขึ้น จากนั้นจึงทำให้เกิดลวดลาย โดยวิธีการเพ้นท์สีหรือย้อมสีตามแต่กรณี สีนบนผืนผ้าจะต้องซึมผ่านทั้งด้านหน้าและด้านหลังซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำตัวของผ้าบาติก ทำให้ผู้สวมใส่ภาคภูมิใจว่าผลิตภัณฑ์ที่ซื้อเป็นชิ้นเดียวในโลก

เอกลักษณ์ของผ้าบาติกขึ้นอยู่กับเทคนิควิธีในการผลิตและความต้องการในการสร้างลวดลาย รูปแบบที่แตกต่าง อีกทั้งประโยชน์ใช้สอย จึงทำให้ความสำคัญของเทคนิควิธีสร้างลวดลายมีความจำเป็นในการเรียนรู้ และมีการรวบรวมได้ดังนี้

๑.บาติกลายเขียนย้อมสี เป็นการทำผ้าบาติกที่ใช้เทคนิคการเขียนเทียนเพื่อกั้นสีหรือปิดส่วนที่ไม่ต้องการให้ติดสี และเพื่อสร้างรูปแบบลวดลาย หลังจากนั้นนำผ้าไปย้อมสีบาติก ในการย้อมสามารถทำให้หลากหลายสีได้ โดยเริ่มต้นจากการย้อมสีอ่อนเมื่อแช่ผ้าที่ย้อมไว้ตามกำหนดเวลานำผ้าไปซักเพื่อนำกาสิที่ย้อมออก และหากต้องการให้ผ้าบาติกที่ย้อมมีหลายสีสามารถทำได้โดยนำผ้าที่ย้อมครั้งแรกที่ตากไว้จนแห้งสนิทมาเขียนลวดลายเส้นเทียนปิดทับลงไปอีกครั้ง เมื่อเขียนเทียนเสร็จ นำไปย้อมสีเป็นครั้งที่ ๒ และใช้เทคนิคเดียวกันในการย้อมสีครั้งต่อไป จนได้สีตามต้องการ บาติกลายเขียนในอินโดนีเซียจะเรียกว่า Tulis Batik เป็นงานบาติกลายเขียนโดยใช้ Tjanting และส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงที่ทำบาติกลายเขียนเนื่องจากเป็นงานละเอียด ส่วนผู้ชายจะเป็นผู้ทำบาติกพิมพ์ด้วยบล็อกพิมพ์ซึ่งเป็นงานค่อนข้างหนัก

๒.บาติกลายพิมพ์ย้อมสี เป็นงานบาติกที่ต้องการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก ในระยะเวลาอันสั้น ลักษณะเทคนิคการทำงานคล้ายบาติกลายเขียนย้อมสี แต่จะใช้วิธีการพิมพ์เทียนให้เกิดลวดลายแทนการเขียนด้วยปากกาหรือกรวย ลักษณะของแม่พิมพ์ที่ใช้จะทำด้วยโลหะประเภททองแดง ทองเหลือง สังกะสี ไม้ฉลุ หรืออาจทำมาจากเชือก แม่พิมพ์ หรือบล็อกพิมพ์ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า แคป (Tjap) แม่พิมพ์ที่ทำจากโลหะเป็นแม่พิมพ์คุณภาพดี โดยเฉพาะทองแดง สามารถเก็บความร้อนและน้ำเทียนได้ดีที่สุดและสามารถแสดงรายละเอียดได้มากกว่า หลังจากพิมพ์เทียนเรียบร้อยแล้วจะนำผ้าไปย้อมสีตามต้องการ การย้อมจะใช้เทคนิคเดียวกันกับบาติกลายเขียนย้อมสี

บาติกลายพิมพ์

๓.บาติกพิมพ์เทียนระบายสี เป็นบาติกที่ใช้การพิมพ์เทียนเพื่อสร้างลวดลาย ส่วนใหญ่พบในระบบอุตสาหกรรมหรือโรงงานที่ต้องการปริมาณการผลิตจำนวนมากๆ เมื่อพิมพ์เทียนด้วยแม่พิมพ์ แล้วทำการระบายสีเพื่อให้เกิดรูปแบบสีสรรที่สวยงามหลากหลายสีกว่าการพิมพ์ย้อมสี

๔.บาติกแบบระบายหรือบาติกลายเขียนระบายสี การทำบาติกแบบระบายเป็นการพัฒนาบาติกจากงานอุตสาหกรรมเป็นงานจิตรกรรม โดยจะเปลี่ยนจากการย้อมสีเป็นการระบายด้วยพู่กันโดยใช้เทคนิคการเขียนเทียน แต่โดยทั่วไปนิยมการเขียนเทียนด้วยปากกาเขียนเทียน (Tjanting) มากกว่าการเขียนเทียนเพื่อเป็นการสร้างลวดลายและใช้เป็นตัวกันสี หรือปิดสีเก็บสีในส่วนที่ไม่ต้องการให้ติดสีซ้ำอีก ลักษณะงานบาติกแบบระบายมักจะเป็นงานที่มีเอกลักษณ์รูปแบบไม่ซ้ำซ้อน ให้คุณค่าทางศิลปะสูงและมีการพัฒนารูปแบบและเทคนิคอย่างต่อเนื่อง

๕.บาติกเทคนิคผสม เป็นการทำบาติกที่มีเทคนิคมากกว่า ๑ เทคนิค ซึ่งอาจเป็นการระบายสีและย้อมสีหรือทั้งพิมพ์และเขียนลายซึ่งจะทำให้ได้ผลงานอีกรูปแบบหนึ่ง

ความโดดเด่นของลวดลายผ้า

ความโดดเด่นของผ้าบาติกอยู่ที่สีและลวดลายอันคมชัดของภาพที่สามารถบอกอะไรได้หลายอย่างทั้งถิ่นที่มา วัฒนธรรมความเป็นอยู่ ธรรมชาติ เอกลักษณ์ของแหล่งผลิต หรือกระทั่งความรู้สึกนึกคิดของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งมีการรวมวิธีที่ซับซ้อนอยู่หลายกระบวนการทั้งพิมพ์เทียน ต้มสี ระบายสี ย้อมสี จากกรรมวิธีการทำที่มีหลายขั้นตอนทำให้ผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่นและมีมูลค่าเพิ่มขึ้นแล้ว จุดเด่นที่สัมผัสได้คือลวดลายไม่ซ้ำแบบใครแต่ละชิ้นจะไม่ซ้ำกันหรือเรียกได้ว่ามีเพียงชิ้นเดียวในโลก ดังนั้นจึงสนองต่อความต้องการอะไรที่แปลกใหม่